

การศึกษาเปรียบเทียบสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค
A Comparative Study on the Concentration Development in Visuddhimagga
and Vimuttimagga

พระชาติชาย ภูมิธมโม (ณรงค์สรน้อย) ^๑

ผศ.ดร.เสฐียร ทังทองมะดัน ^๒

ดร.สิรภพ สนวนคง ^๓

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ๒) เพื่อศึกษาสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรค ๓) เพื่อเปรียบเทียบสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค ผลการวิจัยพบว่า

สมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแต่งโดย พระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นพระอรรถกถาจารย์ชาวชมพูทวีป แต่งขึ้นในสมัยที่ท่านเดินทางไปที่ศรีลังกา เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติเพื่อไปถึงนิพพานเป็นคัมภีร์คู่มือเพื่อเข้าถึงนิพพาน คัมภีร์วิสุทธิมรรค ยึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักหรือเป็นหัวข้อในการอธิบาย ตัวคัมภีร์จึงแบ่งเป็น ๓ ภาค โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็นบท ที่เรียกว่านิเทศ ไว้ ๒๓ นิเทศ มีสี่นิเทศเป็นต้น ลักษณะการแต่งเป็นแบบ วิมิสสะ หรือแบบผสม เพราะมีทั้งส่วนที่เป็นร้อยกรอง และร้อยแก้วผสมกันไปตลอดทั้งเล่ม

สมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรค อธิบายไตรสิกขาอันเป็นทางแห่งความหลุดพ้น แต่งโดยพระอุปติสสเถระ เดิมแต่งเป็นภาษาบาลีต้นฉบับสูญหายไป เหลือแต่ฉบับที่แปลเป็นภาษาจันรูปแบบการแต่งคัมภีร์วิมุตติมรรคเป็นแบบวิมิสสะ คือผสมกันระหว่างร้อยแก้วและร้อยกรอง ส่วนมากจะมีร้อยแก้ว ร้อยกรองเป็นส่วนน้อย การดำเนินเรื่อง ดำเนินตามแบบการเขียนคัมภีร์อรรถกถาโดยทั่วไป คือประกอบด้วยปณามพจน์ อุเทศคาถา เนื้อหาสาระ และนิคมณฑาสมถกัมมัฏฐานมีลักษณะของการแต่งคัมภีร์อรรถกถาซึ่งมีแนวทางในการอธิบายความตามหลักภาษาตามลำดับ มี ๔ ขั้นตอน คือ

๑. ปณามคาถา คือ คาถาบูชาพระรัตนตรัย
๒. อุเทศคาถา คือ นิทานคาถา หรือ บทนำ
๓. สารัตถะ คือ ส่วนเนื้อหาที่ท่านผู้แต่งประมวลธรรมทั้งหมดในพระไตรปิฎก มีการนิยาม

ความหมายทางไวยากรณ์

^๑ นิสิตพุทธศาสนศึกษาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๓ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๔. นิคมณฑลาคา คือ บทสรุป เอาไตรสิกขาเป็นกรอบและอธิบายไปตามแนวของวิสุทธิ ๗ ประการ มีเนื้อหาของ ๑๒ นิเทศ

การศึกษาเปรียบเทียบสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค มีรายละเอียดการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในประเด็น ด้านโครงสร้างเนื้อหา บุพกิจเบื้องต้นก่อน การปฏิบัติการเรียนรู้กัมมัฏฐาน เนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติในกัมมัฏฐานแต่ละข้อมีเนื้อหาของสมถกัมมัฏฐาน ตามที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แบ่งออกเป็น ๗ หมวด คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ หรือ (อัปป์มัญญา ๔) อหारेปฏิกุลสัจญา ๑ จตุธาตวัญญา ๑ และอรุณกัมมัฏฐาน ๔ คัมภีร์วิสุทธิมรรคทั้ง ๒๓ นิเทศและคัมภีร์วิมุตติมรรค มีเนื้อหา ๑๒ นิเทศที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทั้ง ๒ ครอบคลุมรายละเอียดการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในประเด็น บุพกิจเบื้องต้นก่อนการปฏิบัติ การเรียนรู้กัมมัฏฐาน เนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ ในกัมมัฏฐานแต่ละข้อ เนื้อหาของสมถกัมมัฏฐาน ตามที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แบ่งออกเป็น ๗ หมวดคือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ หรือ (อัปป์มัญญา ๔) อหारेปฏิกุลสัจญา ๑ จตุธาตวัญญา ๑ และอรุณกัมมัฏฐาน ๔ อธิบายเนื้อหาของสมถกัมมัฏฐานว่าโดยอรรถมี ๔๐ ประการ ที่เป็นเครื่องมือในการศึกษา ปฏิบัติ เมื่อศึกษาถูก เข้าใจถูก ก็ส่งผลให้ปฏิบัติถูก รู้ว่าอรรถกัมมัฏฐานชนิดใดใช้สำหรับเพ่งเป็นอรรถแล้วจะทำให้จิตแนบแน่นกับอรรถกัมมัฏฐาน ทำให้กิเลสนิวรณ์ สงบระงับ สามารถทำให้ฉานจิตเกิดได้ตั้งแต่ปฐมฉานเป็นลำดับไปจนถึงปัญจฉานได้

ผลการเปรียบเทียบบุพกิจเบื้องต้นก่อนปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานของผู้ที่จะเข้าอบรมปฏิบัติ มีอยู่ ๗ ประการ ดังนี้ ๑) การตั้งตนอยู่ในศีล ๒) การตัดปลิโพธเครื่องกังวลใหญ่ ๑๐ ประการ ๓) การแสวงหากัลยาณมิตรที่มีความรู้ในการให้กัมมัฏฐาน ๔) การศึกษาที่เหมาะสมกับจริตของตน ๕) การเว้นจากสถานที่ที่เป็นโทษแก่การปฏิบัติ ๖) การอยู่ในสถานที่ที่สะดวกแก่การปฏิบัติ ๗) การตัด พุททกปลิโพธเครื่องกังวลเล็ก ๆ น้อย ๆ นี่เป็นบุพกิจเบื้องต้นที่มีความแตกต่างกัน ในส่วนที่กล่าวมาเหมือนกันในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรคที่เหมือนกันมีอยู่ ๒ ข้อ ได้แก่ ๑) การแสวงหากัลยาณมิตรผู้ให้กัมมัฏฐาน และ ๒) การเลือกสอนกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับจริตผู้ปฏิบัติ เพราะเป็นส่วนสำคัญในการเริ่มต้นก้าวไปสู่การศึกษาปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานให้บรรลุเป้าหมายอย่างถูกต้อง และเป็นผลสำเร็จทางจิตใจที่สงบเย็น เป็นสุขของผู้ปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน ๔๐

คำสำคัญ : เปรียบเทียบ,สมถกัมมัฏฐาน,วิสุทธิมรรค, วิมุตติมรรค

Abstract

The thesis entitled ‘A comparative study on the concentration development in Visuddhimagga and Vimuttimaggā’ has three objectives: ๑) to study the concentration development in Visuddhimaggā, ๒) to study the concentration

development in *Vimuttimaggā*, and ၈) to compare the concentration development in *Visuddhimaggā* and *Vimuttimaggā*. This is documentary research.

In the study, it was found that the concentration development in *Visuddhimaggā* was composed by Buddhaghosacāraya, a commentary Buddhist monk of *Champudīpa*; he wrote it when we went to Sri Lanka. This scripture explains the practical way leading to Nibbāna; it is regarded as a handbook written for those who really want to attain Nibbāna. According to the text, it is based on the principle of threefold training, precept, concentration and wisdom serving as the principle or explanation. In it, three parts are structured by chapterization called *Nidesa* or exposition; it is of ၉၈) expositions, such as *Sīla Nidesa* etc. Its style of composition is called *Vimissa* or a mixed style because it includes both poem and prose.

According to *Vimuttimaggā*, the concentration development explains threefold training which serves as the way leading to liberation composed by Upatissa; early it is written in Pali but its origin text disappeared, just Chinese version remains, its style of composition is of a mixed style, that is, it is written by style of poem and prose; mostly it is prose, less poem. It imitated the style of commentaries in general, that is, it begins with words of respect, verse of the first, contents and then verse of conclusion. In this respect, the concentration development is of the characteristic of commentary composition where the explanation is done by four steps: ၉) words of respect; this means words used to pay homage to Triple Gems, ၉) verse of the first; this means the verse of introduction, ၈) the essence of contents; this part is used to sum up all Dhamma in Tipiṭaka where the definition and meaning of grammar are provided, and ၉) conclusion; it refers to the conclusion where its framework is made threefold training and seven kinds of *Visuddhi* are used in ၉) kinds of *Nidesa*.

In comparing the concentration development in *Visuddhimaggā* and *Vimuttimaggā*, many points were found; in the contents; the first task one should initiate before starting the concentration development, contents, practice and its results gained from the concentration development as appeared in *Visuddhimaggā*

were of seven groups; ၁၀ kinds of mediation device, of foulness, of recollection, four sublime states of mind, or (Appamaññā), ၁ kind of *Āhārepaṭkūlasaññā*, ၁ kind of *Catuthātuvavaṭṭhāna*, and four kinds of *Arūpajhānkammaṭṭhāna*, ၁၀ types of *Nidesa* of *Visuddhimagga* and ၁၀ types of *Vimuttimagga* appear in two scriptures covering the concentration development in the beginning of practice, learning *Kammaṭṭhāna*, contents, practice, and its results. In each *Kammaṭṭhāna* of concentration development as appeared in *Visuddhimagga*, seven groups were given as follows: ၁၀ kinds of mediation device, of foulness, of recollection, four sublime states of mind, or (Appamaññā), ၁ kind of *Āhārepaṭkūlasaññā*, ၁ kind of *Catuthātuvavaṭṭhāna*, and four kinds of *Arūpajhānkammaṭṭhāna* using to explain the contents of concentration development where ၃၀ objects of meditation are mentioned which serve as the handbook in studying and practicing. Once rightly understood, practice is also right; one should know that which one is suitable for oneself where meditation practice would be done accordance with the meditation objects whereby mindfulness gained from absorption would arise from the first till the fifth one.

In comparing the beginning task before concentration development, seven essential practices are mentioned: ၁) one should follow precepts, ၂) one should cut off ၁၀ kinds of worries, ၃) one should seek for good friendship who really understands *Kammaṭṭhāna*, ၄) suitable inclination should be considered, ၅) one should avoid the place for practice where there is no danger, ၆) one should stays in the place where the practice becomes convenient, ၇) one should cut off any worry; this is what is the difference. Apart from that, there are two similarities in *Visuddhimagga* and *Vimuttimagga*: ၁) seeking for good friendship who can offer *Kammaṭṭhāna*, and ၂) suitable instruction of *Kammaṭṭhāna* should be given according to the practitioner because this part is regarded as the most important ones leading to the goal of the concentration development where the calm and cool mind is expected by those who follow ၃၀ objects of meditation techniques.

The results gained from comparing the contents, practice and its results in Visuddhimagga and Vimuttimagga showed that both are in accordance with one another, just some practical ways are different. It can be sum up as follows: when one follows any kind of *Kammaṭṭhāna*, its result is to gain the insight of reality of life, being mindful without careless, getting rid of attachment, living life with mindfulness, being full of wisdom. Once trained, it leads to Nibbāna or it serves as the foundation of further insight development. When one follows concentration development, such as, recollection in body, breathing in breathing out, *Catuthātuvavaṭṭhāna* or *Āhārepaṭṭakūlasaññā*; one is expected to meet blissful plane, that is, one will not fall into woeful plane. Suffice to say that one expected to have blissful plane in the future. Out of those, one result of the practice of concentration development is to get five kinds of *Abhiññā* belonging to worldly sphere.

Keywords : Comparative ,Visuddhimagga ,Vimuttimagga

๑. บทนำ

ในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวถึงประวัติพระพุทโธสะผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรคไว้ว่าท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์ใกล้กับเมืองพุทธคยา ประเทศอินเดียฝ่ายใต้ในวัยเยาว์ได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาตามธรรมเนียมของพราหมณ์เป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในคัมภีร์พระเวทมากท่านได้เดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ ของอินเดีย เพื่อโต้ตอบเรื่องปรัชญากับนักปราชญ์ทั้งหลาย วันหนึ่งท่านได้พบกับพระเรวัตเถระที่วัดแห่งหนึ่งหลังจากที่ไต่ถามปัญหาทางธรรมะจึงเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและขอออกบวชได้สมญานามว่า พุทโธสะเพราะเสียงของท่านมีความลึกซึ้งสื่อความหมายทางธรรมดุจดั่งพระสุรเสียงของพระพุทธเจ้า

เมื่อบวชแล้วพระพุทโธสะได้รจนาคัมภีร์ญาโณทัยและอรรถสาธิตี - อรรถกถาของธัมมสังคณี อันเป็นคัมภีร์แรกของพระอภิธรรมปิฎก เมื่อท่านเริ่มเขียนอรรถกถาปริตรพระเรวัตแนะนำให้ท่านเดินทางไปประเทศลังกา เพื่อศึกษาภาษาสิงหลและคัมภีร์อรรถกถาที่ลังกา แล้วแปลอรรถกถาสิงหลออกเป็นภาษามคธ (บาลี) เพื่อประโยชน์สำหรับผู้ที่ไม่รู้ภาษาสิงหล เพราะในอินเดียเวลานั้นมีแต่พระไตรปิฎก ไม่มีอรรถกถาเหมือนอย่างลังกาพระพุทโธสะเดินทางไปประเทศลังกาตรงกับช่วงรัชกาลของพระมหานาม พระพุทโธสะได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของท่านสังฆपालในสำนักของฝ่ายมหาวิหาร และขออนุญาตแปลอรรถกถาสิงหลเป็นภาษามคธ (บาลี) คณะสงฆ์ฝ่ายมหาวิหารขอให้ท่านพิสูจน์ความสามารถด้วยการเขียนอธิบายขยายความคาถา ๒ บท พระพุทโธสะอธิบายได้อย่างละเอียดถี่ถ้วนเพื่อความครอบคลุมคำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า คือ กล่าวถึงเรื่อง ศีล สมาธิ และปัญญา ผลงานนี้คือคัมภีร์วิสุทธิมรรค

วิสุทธิมรรค นับว่าเป็นปกรณ์สำคัญปกรณ์หนึ่ง^๕ จัดเป็นคัมภีร์สำคัญฝ่ายเถรวาทคัมภีร์หนึ่งในชั้นนวิภูฏกถา รจนาขึ้น เมื่อหลังพุทธปรินิพพานประมาณ ๙๕๖ ปี (ราวพุทธศตวรรษที่ ๙) พระพุทธโฆสะอาศัยโบราณอรรถกถา ๓ คัมภีร์ เป็นหลักใหญ่ในการแต่งอรรถกถา ๓ คัมภีร์ที่เวลานั้น คือ

๑. มหาอรรถกถา เป็นคัมภีร์เดิมที่เคยผ่านการสังคายนาครั้งแรก อันมีพระมหากัสสปะเป็นประธานมาแล้ว และถูกถ่ายถอดเป็นภาษาสิงหลเมื่อสังคายนาครั้งที่ ๓ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนายังนานาประเทศ ๒. มหาปัจจวโรรรถกถา แต่งขึ้นที่ประเทศลังกา ๓. กุฎฐทีอรรถกถาแต่งขึ้นที่ประเทศลังกาเช่นกันอรรถกถาทั้งสามคัมภีร์นี้จารึกไว้เป็นภาษาสิงหล ใช้เป็นคัมภีร์หลักในการแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคดังกล่าวอรรถกถาทั้งหลายในสมัยอนุราชปุระ ถือเอาคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้เป็นหลักในการเขียนอรรถกถา และคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันบรรจุในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกภาษาบาลีประโยค ปธ. ๘ วิชาการแปลมคธเป็นไทยด้วย นับว่าคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นผลงานที่สำคัญที่สุดของพระพุทธโฆสะ ทำให้พุทธชนรุ่นหลังได้ศึกษาพระปริยัติธรรมในพระพุทธศาสนา

คัมภีร์วิสุทธิมรรคแบ่งเป็น ๓ ภาคคือ ภาคแรกกล่าวถึงเรื่องศีล เริ่มตั้งแต่อธิบายว่า ศีลคืออะไร มีความหมายอย่างไร ศีลมีลักษณะ มีกิจ มีผลปรากฏ และมีอะไรเป็นเหตุใกล้ มีคุณประโยชน์ต่อชีวิตอย่างไร มีกี่ชนิด มีอะไรเป็นอุปสรรค ควรรักษาศีลกันอย่างไร ตลอดจนกล่าวเฉพาะเรื่องการประพฤติปฏิบัติของผู้ถือบวชด้วย ภาคที่สอง กล่าวถึงเรื่องสมาธิ คล้ายกับเรื่องศีล คือ เริ่มต้นด้วยการอธิบายว่า สมาธิคืออะไร โดยความหมายอย่างไรจึงเรียกว่าสมาธิ มีกี่ชนิด อะไรเป็นอุปสรรคไม่ให้มีสมาธิ หรืออะไรทำให้สมาธิที่ไม่พัฒนา อะไรคือวิธีเจริญสมาธิ ในเรื่องวิธีการเจริญสมาธินี้ได้กล่าวอย่างละเอียด เช่น เรื่องลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เจริญสมาธิได้ดี การมีกัลยาณมิตรช่วยส่งเสริมแนะนำ ลักษณะจิตของผู้ที่ต้องการฝึกสมาธิและวิธีการเจริญที่เหมาะสมกับจริตแต่ละแบบ การเจริญสมาธิแบบ กสิณ ฌาน พุทธานุสสติ ฌมานุสสติ สังฆานุสสติ มรณานุสสติ ฯลฯ การฝึกสมาธิแบบ อานาปานสติ รูปฌาน ประโยชน์ของการฝึกสมาธิอภิญาจิต ภาคที่สามกล่าวถึงเรื่องปัญญา เริ่มตั้งแต่ความหมายของคำว่าปัญญา ลักษณะของปัญญา ชนิดของปัญญา วิธีการเจริญปัญญา ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาวะความเป็นจริง ซึ่งจำเป็นต้องรู้อย่างชัดเจนเพื่อให้ปัญญาเกิดขึ้นได้แก่ การเข้าใจเรื่องชีวิตซึ่งเป็นเบญจขันธ์ คือ ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ระดับของความเข้าใจเรื่องขันธ์ ๕ ดังกล่าว อายุตนะ ๖ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุพบาท วัฏจักรแห่งกรรมและผลแห่งกรรม กฎไตรลักษณ์ ลำดับขั้นแห่งปัญญา ตลอดจนประโยชน์ของการเจริญปัญญาและการหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง

วิมุตติมรรค เป็นวรรณคดีบาลีประเภทประกรณพิเศษที่อธิบายไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นวิมุตติมรรค (ทางแห่งความหลุดพ้น) เป็นคู่มือสำหรับศึกษาและปฏิบัติธรรมซึ่งแต่งก่อนหนังสือที่มีชื่อคล้ายกันพระเถระผู้รจนา วิมุตติมรรค มีชื่อว่าพระอุปติสเถระ ประวัตติ

^๕ มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า คำนำ.

ความเป็นมาของท่านไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจน^๕ ศาสตราจารย์นาโกสันนิษฐานว่า ผู้รจนา วมุตติมรรค คือพระอรหันต์อุปติสสะ ชาวลังกาผู้ชำนาญพระวินัย และมีชื่อปรากฏอยู่ในคัมภีร์ ปรีวาร ของพระวินัยปิฎก ท่านมีผลงานแพร่หลายในรัชกาลของพระเจ้าวสุทโธ ผู้ครองราชย์ในลังกา ระหว่าง พ.ศ. ๖๐๙-๖๕๓

คัมภีร์วมุตติมรรคจะพบว่า การอธิบายธรรม ในวมุตติมรรคยังคงเป็นแบบเถรวาท ที่อาศัยแหล่งอ้างอิงจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งอรรถกถานำมาอ้างอิงท้ายเล่มนี้เป็นเอกสารหลักฐานที่ยืนยันว่า ผู้รจนาวมุตติมรรค ได้ประมวลความรู้จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์บาลีอื่นๆ มาอธิบาย ไตรสิกขาอย่างเป็นระบบด้วยวิธีการเขียนแบบถามตอบที่สั้นกระชับ ตรงประเด็น นับว่าเป็นวิธีการประพันธ์ ที่ต่างจากวิสุทธิมรรคอย่างเห็นได้ชัด การที่คัมภีร์วมุตติมรรคและวิสุทธิมรรคจะอธิบายเรื่องไตรสิกขาเหมือนกัน มิได้หมายความว่า คัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งจะไม่สำคัญหรือไม่จำเป็น การศึกษาคัมภีร์ทั้งสอง จะเสริมซึ่งกันและกันกล่าวคือ วมุตติมรรค จะช่วยให้ผู้อ่านจับประเด็นหลัก และได้ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับข้อธรรมนั้นๆ อย่างรวดเร็ว ในขณะที่วิสุทธิมรรค จะให้คำอธิบายข้อธรรมอย่างละเอียด พร้อมทั้งเสนอกรณีตัวอย่างประกอบเป็นบุคลาธิษฐาน

อย่างไรก็ตาม จากประวัติการแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวมุตติมรรคถึงแม้ว่าจะอธิบายเรื่องศีล สมาธิและปัญญาเหมือนกันแล้วก็ยังมี ความต่างกัน ในบางประเด็นในส่วนสมถกัมมัฏฐาน ที่กล่าวในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวมุตติมรรค มีขอบเขตการกล่าวถึงอยู่ ๓ ประเด็นคือ เนื้อหาของกัมมัฏฐาน รูปแบบหรือวิธีการปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ มีทั้งที่เหมือนกันและต่างกันของทั้งสองคัมภีร์^๖ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจอยากศึกษาประเด็นสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์ วมุตติมรรคซึ่งกัมมัฏฐานมีความสำคัญเนื่องจากเป็นที่ตั้งแห่งการงานของจิต^๗ โดยงานวิจัยนี้ จะมุ่งศึกษาเฉพาะสมถกัมมัฏฐาน คือกัมมัฏฐานเป็นอุบายสงบใจ ได้แก่การปฏิบัติธรรมด้วย การบริกรรมเป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตโดยใช้สติเป็นหลัก มุ่งให้จิตสงบ ระงับจากนิรวณซึ่ง เป็นตัวขัดขวางจิตไม่ให้บรรลุความดีเป็นสำคัญ เป็นอุบายวิธีที่หยุดความฟุ้งซ่านแห่งจิตซึ่ง มักจะฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่างๆ ดังนั้นหากศึกษาสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์ทั้งสองดังกล่าวก็จะทำให้ทราบความเหมือนความแตกต่างกันซึ่งจะทำให้เกิดความความเข้าใจเกี่ยวกับสมถกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

^๕ พระอุปติสสะเถระ, วมุตติมรรค , แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า บทนำภาคภาษาไทย.

^๖ ผศ.ดร.เสฐียร ทั้งทองมะดัน, “สมถกัมมัฏฐานในฐานะเป็นบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘.

^๗ พระศรีวราญาณ (วิ), หลักการปฏิบัติกัมมัฏฐานในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,ใน เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐๑.

๒.๒ เพื่อศึกษาสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรค

๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค

๓. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรคผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะประเด็น สมถกัมมัฏฐานที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค ในประเด็นเนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ ศึกษาความเหมือนกันและความแตกต่างกันของสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคเท่านั้น

๔. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

สมถกัมมัฏฐาน หมายถึง กัมมัฏฐานเป็นอุบายสงบใจ มีเป้าหมายอยู่ที่การทำใจให้สงบ แน่วแน่ จนเข้าถึงภาวะที่เรียกว่าฌาน คือภาวะของจิตที่สงบ ประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรม

คัมภีร์วิสุทธิมรรค หมายถึง คัมภีร์ที่อธิบายเรื่องศีล สมาธิและปัญญา เป็นปกรณ์สำคัญปกรณ์หนึ่ง จัดเป็นคัมภีร์สำคัญฝ่ายเถรวาทคัมภีร์หนึ่งในชั้นนวิภูฏกถการจนาโดยพระพุทธโฆษาจารย์

คัมภีร์วิมุตติมรรค หมายถึง คัมภีร์ที่อธิบายไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นวิมุตติมรรค (ทางแห่งความหลุดพ้น) เป็นวรรณคดีบาลีประเภทประกรรมพิเศษ วิธีการเขียนแบบถามตอบที่สั้นกระชับ ตรงประเด็นเป็นวิธีการประพันธ์ ที่ต่างจากวิสุทธิมรรค ไม่ปรากฏผู้แต่ง

กัมมัฏฐาน หมายถึง ที่ตั้งของการทำงาน, อารมณ์อันเป็นที่ตั้งของการทำงานของใจ, อุบายทางใจ วิธีการฝึกอบรมจิต มี ๒ ประการคือ สมถกัมมัฏฐาน อุบายสงบใจ และวิปัสสนากัมมัฏฐาน อุบายเรื่องปัญญา

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Document Research) มีลำดับขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

๑.๕.๑ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค ด้านเนื้อหา โครงสร้าง และรูปแบบการแต่ง

๑.๕.๒ ศึกษาข้อมูลด้านการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาคัมภีร์วิสุทธิ - มรรค และคัมภีร์วิมุตติมรรค

๑.๕.๓ ศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรคในด้าน เนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ

๑.๕.๔ สรุปผลการวิจัย และเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

๖. ผลการวิจัย

---

^๘ มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า คำนำ.

จากการที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกันของสมถกัมมัฏฐาน
ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค พบว่า

ด้านเนื้อหา ทั้งสองคัมภีร์กล่าวไว้สอดคล้องเป็นแนวเดียวกัน การแข่งจำนวนสมถ
กัมมัฏฐานก็ยึดแนวเดียวกัน คือ แบ่งออกเป็นกสิณ ๑๐ อสະ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูป
ฌาน ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุตถวิมุตติ ๑ รวมเป็น ๔๐ ประการ จำนวนกัมมัฏฐาน ทั้ง ๔๐
ออกเป็นบัญญัติกัมมัฏฐาน ๒๘ ปรมัตถกัมมัฏฐาน ๑๒

ด้านการปฏิบัติ ทั้งสองคัมภีร์กล่าวไว้สอดคล้องเป็นไปในแนวเดียวกันเป็นวิธีการปฏิบัติ
บางเรื่องก็แตกต่างกัน บางเรื่องก็ใกล้เคียงกัน

ด้านผลการปฏิบัติ ทั้งสองคัมภีร์กล่าวไว้สอดคล้องเป็นไปในแนวเดียวกันซึ่งสามารถ
สรุปประเด็นได้ดังนี้

เมื่อปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน อานิสงส์ที่ได้คือ

๑. เป็นการอยู่พักผ่อนอย่างสุขสบายในปัจจุบัน (ทิฐฐธรรมสุขวิหาร) ข้อนี้เป็นอานิสงส์
ของสมาธิขั้นอัปนา คือ ระดับฌาน สำหรับพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ทำกิจเพื่อความหลุดพ้นเสร็จแล้ว
ไม่ต้องใช้ฌานเพื่อบรรลุภูมิธรรมใดๆ ต่อไปอีก

๒. เป็นบาทหรือเป็นปัทมฐานแห่งวิปัสสนา ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอัปนาก็ได้
หรือขั้นอุจาระก็ได้แต่ไม่โปร่งนัก ประโยชน์ข้อนี้ใช้สำหรับพระเสขะและปุถุชน

๓. เป็นบาทหรือเป็นปัทมฐานแห่งอภิญา ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอัปนาสำหรับ
ผู้ได้สมาบัติ ๘ แล้ว เมื่อต้องการอภิญญาก็อาจทำให้เกิดขึ้นได้

๔. ทำให้ได้ภวิเศษ คือ เกิดในภพที่ดีที่สูง ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอัปนา
สำหรับพระอรหันต์และพระอนาคามี ผู้ได้สมาบัติ ๘ แล้วทำให้เสวยความสุขอยู่ได้โดยไม่มีจิต
ตลอด ๗ วัน

๕. ทำให้ได้ภวิเศษ คือ เกิดในภพที่ดีที่สูง ข้อนี้เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอัปนา สำหรับ
พระอรหันต์และพระอนาคามี ผู้ได้สมาบัติ ๘ แล้วทำให้เสวยความสุขอยู่ได้โดยไม่มีจิตตลอด ๗ วัน

ผลการปฏิบัติอานาปานสติกัมมัฏฐานเป็นขั้นตอน การน้อมลมทำให้ระงับวิจิกิจฉา การ
ติดตามทำให้ระงับวิตกที่หยาบและทำให้อานาปานสติเกิดขึ้นไม่ขาดตอน การกระทบทำให้กำจัดความ
ฟุ้งซ่านและให้สัญญามั่นคง การตั้งมั่น ทำให้ปิติและสุขเกิดขึ้น

อานาปานสติ เป็นกัมมัฏฐานที่ต่างจากกัมมัฏฐานอื่น ๆ คือ กัมมัฏฐานอื่น ๆ ยิงปฏิบัติ
อารมณ์ยิ่งปรากฏชัด แต่อานาปานสติเมื่อปฏิบัติไปแล้ว ลมหายใจยิ่งละเอียดจนเหมือนกับว่าไม่มี
ลมหายใจ ผู้ปฏิบัติต้องมีความรู้ในการปฏิบัติว่าบุคคลทั้งหลายที่ยังไม่ตายก็ต้องมีลมหายใจแล้วใส่ใจ
ในการกระทบของลมให้มากขึ้น ลมหายใจก็จะกลับคืนมา ผู้ปฏิบัติก็จักรู้แจ้งปิติ หายใจออกเราจักรู้
แจ้งปิติ หายใจเข้าผู้ปฏิบัติพึงใส่ใจถึงลมหายใจเข้าออกทำปิติให้เกิดขึ้นในฌาน ๒ ปิตินี้สามารถรู้ได้
โดยวิธีการ ๒ อย่าง คือ ๑) โดยความไม่หลง ๒) โดยอารมณ์ ในที่นี้ผู้ปฏิบัติเข้าฌานและรู้ปิติโดย
ไม่หลง โดยการตรวจสอบโดยการครอบงำและโดยอารมณ์

- รู้โดยอารมณ์ คือ เมื่อผู้ปฏิบัติอานาปานสติจนได้ฌานที่ ๒ เข้าฌาน ๒ ที่มีปีติ สุข เอกัคคตา ปีติย่อมเป็นธรรมชาติที่ผู้ปฏิบัตินั้นรู้แจ้งในอารมณ์นั้น เพื่อออกจากฌานแล้วก็พิจารณา ปีติที่เคยได้แล้ว

- รู้โดยอารมณ์กัมมัฏฐาน ไม่หลงลืม คือ ครั้นเข้าฌาน ๒ ที่มีปีติ ออกจากฌาน ๒ แล้ว ผู้ปฏิบัติพิจารณาปีติที่ประกอบในฌานที่ ๒ นั้น โดยความสิ้นไปเสื่อมไป ปีติก็เป็นอันได้ชื่อว่ารู้แจ้งแล้ว โดยไม่หลงลืม การรู้ลักษณะของปีติโดยความสิ้นไปเสื่อมไปนี้ เป็นการรู้ด้วยวิปัสสนา ปัญญา นี้เป็นการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานที่ปฏิบัติแล้วเบาสบาย ปลอดภัย

อานิสงส์ตามที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า ทำให้รู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิต มีสติไม่ประมาท คลายความยึดมั่นถือมั่น ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ เป็นบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐาน กล่าวคือ สมถกัมมัฏฐาน เช่น กายคตาสติ อานาปานสติ จตฺรატฺตวํภฺตฺตํ รวมถึงอาหารปฏิภูกุลสัณฺญา นำไปสู่สุคติ คือจะไม่ตกไปอบาย เช่น การเจริญอนุสติทั้ง ๑๐ หากยังไม่บรรลุลุณวิเศษในชาตินี้ ก็จะมีสุคติเป็นที่ไปในภพหน้า ผลอีกด้านหนึ่งที่ได้ชัดคือ การได้อภิญญา ซึ่งหมายเอาอภิญญา ๕ เป็นผลของผู้ปฏิบัติที่เข้าถึงปฐมฌานนั้นจะต้องมีองค์ฌาน ๕ เกิดขึ้นในจิต ซึ่งเป็นอาการในจิตเองหรือว่าเป็นเจตสิกต่างๆ ที่ทำหน้าที่รวมกันอยู่ เรียกว่า ตั้งมั่นในอารมณ์เดียว จะมีองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา ฌานที่ ๒ ก็เหลือเพียงวิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา ฌานที่ ๓ มีแต่สุข เอกัคคตา ฌานที่ ๔ มีแต่สุข กับเอกัคคตา ฌานที่ ๕ ก็มีองค์ฌาน ๒ เหมือนกันแต่เปลี่ยนจากสุขเป็นอุเบกขา คือ ความวางเฉย ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวของการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานของการปฏิบัติรูปฌาน ได้แก่ นั้น ได้แก่อุเบกขา เอกัคคตา ได้แก่ปัญจฌาน

เปรียบเทียบรูปฌานแบ่งตามระดับปัญญา แบ่งออกเป็น ๒ นัย คือ

ตารางที่ ๑ เปรียบเทียบรูปฌานแบ่งโดยปัญญาและรูปฌานแบ่งโดยจตุกนัย

รูปฌานแบ่งโดยปัญญา ๕	รูปฌานแบ่งโดยจตุกนัย ๔
๑. ปฐมฌาน มีองค์ ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา	๑. วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา
๒. ทุตติยฌาน มีองค์ ๔ คือ วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา	๒. ปีติ สุข เอกัคคตา
๓. ตติยฌาน มีองค์ ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา	๓. สุข เอกัคคตา
๔. จตุตถฌาน มีองค์ ๒ คือ สุข เอกัคคตา	๔. อุเบกขา เอกัคคตา
๕. ปัญจฌาน มีองค์ ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา	

การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานของแต่ละท่านนั้นมีสติปัญญาต่างกัน บางท่านปัญญาน้อยก็จะละองค์ฌานไปที่ละอย่าง (โดยปัญญา) ปฐมฌานมีวิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา พอขึ้นฌานที่ ๒ ก็ละวิตก เหลือองค์ฌาน ๔ แต่สำหรับผู้มีปัญญามาก (โดยจตุกนัย) จะละทีเดียว ๒ คือเมื่อขึ้นฌานที่ ๒ ก็สามารถละวิตกวิจารณ์ได้พร้อมกัน ทำให้ฌานที่ ๒ เหลือองค์ฌานเพียงปีติ สุข เอกัคคตา ฌานที่ ๓ เหลือองค์ฌาน คือ สุข เอกัคคตา ฌานที่ ๔ ก็มีองค์ฌาน คือ อุเบกขา เอกัคคตา

ฉะนั้นฉันทสมบัติ ๘ นับโดยจตุกกนัย หรือ ฉันทสมบัติ ๙ นับโดยปัญจกนัยนี้ คือ ผลการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน ส่วนผลอย่างอื่นของการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานที่จะเกิดขึ้นได้ คือ อภิญญา

๗.สรุป

สมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่งโดย พระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นพระอรหันตเจ้าจารย์ ชาวชมพูทวีป แต่งขึ้นในสมัยที่ท่านเดินทางไปประเทศศรีลังกา เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติเพื่อไปถึงนิพพาน สมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรค อธิบายไตรสิกขาอันเป็นทางแห่งความ หลุดพ้น แต่งโดยพระอุปติสสเถระ เดิมแต่งเป็นภาษาบาลี การศึกษาเปรียบเทียบสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค มีรายละเอียดการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในประเด็น ด้านโครงสร้างเนื้อหา บุพกิจเบื้องต้นก่อน การปฏิบัติการเรียนรู้กัมมัฏฐาน เนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติในกัมมัฏฐานแต่ละข้อมีเนื้อหาของสมถกัมมัฏฐาน ตามที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แบ่งออกเป็น ๗ หมวด คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ หรือ (อัปปมัญญา ๔) อหारेปฏิกูลสัณญญา ๑ จตุธาตววัฏฐาน ๑ และอรุณกัมมัฏฐาน ๔ คัมภีร์วิสุทธิมรรค ทั้ง ๒๓ นิเทศและคัมภีร์วิมุตติมรรค มีเนื้อหา ๑๒ นิเทศที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทั้ง ๒ ครอบคลุมรายละเอียดการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในประเด็น บุพกิจเบื้องต้นก่อนการปฏิบัติ การเรียนกัมมัฏฐาน เนื้อหา การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติ ในกัมมัฏฐานแต่ละข้อเนื้อหาของสมถกัมมัฏฐาน ตามที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แบ่งออกเป็น ๗ หมวดคือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ หรือ (อัปปมัญญา ๔) อหारेปฏิกูลสัณญญา ๑ จตุธาตววัฏฐาน ๑ และอรุณกัมมัฏฐาน ๔ อธิบายเนื้อหาของสมถกัมมัฏฐานว่าโดยอารมณ์มี ๔๐ ประการ ที่เป็นเครื่องมือในการศึกษา ปฏิบัติ เมื่อศึกษาถูก เข้าใจถูก ก็ส่งผลให้ปฏิบัติถูก รู้ว่าอารมณ์กัมมัฏฐานชนิดใดใช้สำหรับเพ่งเป็นอารมณ์แล้วจะทำให้จิตแนบแน่นกับอารมณ์กัมมัฏฐาน ทำให้กิเลสนิวรณ์ สงบระงับ สามารถทำให้ฉันทจิตเกิดได้ ตั้งแต่ปฐมฉันทเป็นลำดับไปจนถึงปัญจฉันทได้ผลการเปรียบเทียบบุพกิจเบื้องต้นก่อนปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานของผู้ที่จะเข้าอบรมปฏิบัติ มีอยู่ ๗ ประการ ดังนี้ ๑) การตั้งตนอยู่ในศีล ๒) การตัดปณิธานเครื่องกังวลใหญ่ ๑๐ ประการ ๓) การแสวงหากัลยาณมิตรที่มีความรู้ในการให้กัมมัฏฐาน ๔) การศึกษาที่เหมาะสมกับจริตของตน ๕) การเว้นจากสถานที่ที่เป็นโทษแก่การปฏิบัติ ๖) การอยู่ในสถานที่ที่สะดวกแก่การปฏิบัติ ๗) การตัด พุททกปณิธานเครื่องกังวลเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้เป็นบุพกิจเบื้องต้นที่มีความแตกต่างกัน ในส่วนที่กล่าวมาเหมือนกันในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรคที่เหมือนกันมีอยู่ ๒ ข้อ ได้แก่ ๑) การแสวงหากัลยาณมิตรผู้ให้กัมมัฏฐาน และ ๒) การเลือกสอนกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับจริตผู้ปฏิบัติ เพราะเป็น ส่วนสำคัญในการเริ่มต้นก้าวไปสู่การศึกษาปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานให้บรรลุเป้าหมายอย่างถูกต้อง และเป็นผลสำเร็จทางจิตใจที่สงบเย็น เป็นสุขของผู้ปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน ๔๐

๘. ข้อเสนอแนะ

๑) ข้อเสนอแนะทั่วไป

เปรียบเทียบการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรคเป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นความแตกต่างในการอธิบายไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยเฉพาะสมถกัมมัฏฐานจัดได้ว่าเป็นพื้นฐานในการที่จะยกอารมณ์เข้าสู่วิปัสสนา กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ การที่จะยกอารมณ์เข้าสู่วิปัสสนากัมมัฏฐานจะต้องมีสมถกัมมัฏฐานเป็นพื้นฐานที่สำคัญ การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานที่ผู้วิจัยได้ศึกษานี้จะเห็นได้ว่าเป็นการศึกษาการปฏิบัติที่ยังไม่สามารถบรรลุผลนิพพานได้ การที่จะปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายของพระพุทธศาสนาจะต้องมีการยกอารมณ์เข้าสู่วิปัสสนากัมมัฏฐาน การศึกษากัมมัฏฐานที่ดีควรมีการศึกษาทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานควบคู่กันไป และนอกจากนี้การศึกษาสมถกัมมัฏฐานในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีการศึกษาหลายรูปแบบ หากมีการศึกษาสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรคก็จะทำให้ มีแนวทางในการประยุกต์เข้ากับการปฏิบัติธรรมในรูปแบบใหม่ได้

๒) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑. ควรมีการวิจัยเรื่อง ศีล สมาธิ และปัญญาในการแสวงหาความรู้ในแง่ญาณวิทยา
๒. ควรมีการวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างเรื่องศีล สมาธิ และปัญญาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและวิมุตติมรรคจากพระไตรปิฎก
๓. ควรมีการเปรียบเทียบการอธิบายเรื่องไตรสิกขาเรื่อง ศีล สมาธิและปัญญากับคัมภีร์อื่นเพื่อจะได้เข้าใจแนววิธีอธิบายคำสอนเรื่องไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาได้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระศรีวรญาณ (วิ). หลักการปฏิบัติกัมมัฏฐานในพระพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ใน เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระอุปติสสเถระ. วิมุตติมรรค. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่

๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เสฐียร ทังทองมะดัน ผศ.ดร. . สมถกัมมัฏฐานในฐานะเป็นบาทฐานของวิปัสสนากัมมัฏฐาน.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.